

HVORFOR HAR DEN KINESISKE ARBEJDERSTAT SÅ SVAG EN FAGBEVÆGELSE?

Af Bo Ærenlund Sørensen

Bo Ærenlund Sørensen modtog Arbejderhistorieprisen 2011 for specialeafhandlingen: China – A worker state with no worker movement? I denne artikel sammenfattes nogle resultater af afhandlingens undersøgelse af den tiltagende uro på det kinesiske arbejdsmarked som følge af de seneste årtiers økonomiske udvikling i Kina.

Ifølge Det kinesiske Statistikbureau steg antallet af “masse-episoder” (群体性事件) i Kina fra 8.700 i 1993 til 87.000 i 2005 – hvilket formentlig er årsagen til, at dette nøgletal efterfølgende er blevet stemplet som en “statshemmelighed.”¹ Der er dog bred enighed blandt iagttagere om, at tallet er fortsat med at stige, og sociologen Sun Liping vurderer, at tallet nåede op på 180.000 i 2010.² Ifølge viceformanden i Shenzhens afdeling af den officielle fagforening er strejker blevet “så almindelige som ægteskabelige skænderier.”³ Dette er sket, selv om strejkeretten blev slettet fra Kinas forfatning i 1980, og selv om opfordringer til at strejke har udløst lange fængselsdomme.⁴ En af de mest prominente iagttagere af det kinesiske arbejdsmarked noterede for nylig, at Det Kinesiske Kommunistparti (KKP) nu helt har opgivet sin støtte til arbejderklassen og derved har forårsaget den kinesiske arbejderklassens omtrentlige disintegration.⁵ Hvordan er det sket? Hvordan har den kinesiske arbejderklasse – der ifølge den kinesiske forfatning stadig, i forening med de kinesiske bønder, er landets egentlige herskere – i den grad mistet status og privilegier i en periode, hvor dens rækker er vokset med mere end 100 millioner medlemmer?

Der er blevet givet en række forklaringer på dette spørgsmål. Nogle har fokuseret på, at den kinesiske regering har været i stand til at bruge retsliggørelse, ikke blot til at rette op på sit legitimitetsunderskud, men også til at kanalisere arbejderuro ind i retssystemet, hvilket har drevet kiler ind mellem arbejderne og obstrueret kollektiv mobilisering.⁶ Andre har peget på, at den kinesiske regerings undertrykkelse af civilsamfundet både har modvirket organisering og gjort kineserne til et folk af individer med usædvanlig lav appetit efter samarbejde.⁷ Ifølge en tredje teori har det kinesiske regime været i stand til at underminere beskyttelsen af arbejderne ved at tillade udenlandske virksomheder at operere i Kina, hvilket

har anskueliggjort socialismens underlegenhed for de kinesiske arbejdere.⁸ Endelig peger nogle på, at Kina mangler en tradition for individbaseret "retsbevidsthed," og derfor, hævdes det, bør nutidens arbejderuro tolkes som udtryk for en århundredgammel "regelbevidsthed," der får demonstranter til at formulere deres ankepunkter i de for tiden gældende regime-sanktionerede termer for bedre at slå en handel af med den autoritære stat.⁹ Pga. denne dybe historiske kontinuitet, hævdes det, forbliver kinesiske demonstranter systembevarende snarere end systemomstyrtende.¹⁰ I det følgende vil jeg demonstrere, hvorfor disse forklaringer er utilstrækkelige.

Denne artikel tager udgangspunkt i den sydende uro på det kinesiske arbejdsmarked i et forsøg på at besvare to spørgsmål: 1) Hvori består de klagepunkter, der har gjort strejker og demonstrationer blandt Kinas arbejdere så almindelige? 2) Synes de i litteraturen gængse forklaringer på, hvorfor den kinesiske arbejderklasse står så uorganiseret, at stemme overens med, hvad interviews med kinesiske arbejdere røber? Som empirisk materiale trækkes på hen ved 1.000 udsendelser af radioprogrammet *Workers' Voices*, der består af interviews med aktører på det kinesiske arbejdsmarked, heraf langt fortrinsvis arbejdere. Foruden at systematisere arbejderens hyppigste klagepunkter, vil jeg i konklusionen pege på nogle væsentlige årsager til, at den kinesiske arbejderklasse i så bemærkelsesværdig grad har *undladt* at slutte sig sammen.

Præsentation af kildemateriale

Siden 2001 har den i Hong Kong-baserede NGO China Labour Bulletin (CLB) bragt et ugentligt radioshow under titlen *Workers' Voices*, hvor organisationens grundlægger, Han Dongfang, dykker ned i igangværende sager fra Fastlandskinas arbejdsmarked. Han Dongfang påtager sig rollen som undersøgende journalist og interviewer arbejdere, arbejdsgivere, embedsmænd,

journalister og andre (langt overvejende dog tilfredse arbejdere), men han påtager sig også rollen som rådgiver for arbejderne og forsøger at vejlede dem i, hvordan de mest effektivt kan forfølge deres muligheder. Der findes ca. 1000 episoder af *Workers' Voices* på nettet (hver af 10-12 minutters varighed), og disse interviews udgør hovedparten af det empiriske materiale, jeg har undersøgt for at finde ud af, hvordan kinesiske arbejdere forsøger at overkomme de udfordringer, de står over for.

Vurdering af kildematerialet

To centrale spørgsmål må stilles til *Workers' Voices*-udsendelserne: 1) Hvor pålidelige er interview-personerne? 2) Hvad er styrkerne og svaghederne ved interviewene som historiske kilder?

Overordnet set må de interviewede anses for at være troværdige. CLB gør meget for at verificere deres identitet, og anonymitet tillades uhyre sjældent. Desuden er Han Dongfang en ihærdig researcher, der forsøger at høre alle parter og normalt kun accepterer førstehåndsberetninger. Dette betyder naturligvis ikke, at samtlige enkeltheder kan stå til troende, for sagerne er ofte komplicerede, og den menneskelige hukommelse er en egensindig si. Men det at sagerne almindeligvis involverer mange personer, og at programmerne ofte sendes, mens begivenhederne udspiller sig, betyder formentlig, at de interviewede bestræber sig på sandfærdighed. Dette gælder både, fordi de interviewede håber på, at samtalen med Han Dongfang vil give dem folkelig opbakning, og fordi det at sprede løgne om myndighederne er en alvorlig forbrydelse i Kina (og myndighederne er involverede, på den ene eller anden måde, i de fleste af sagerne). Endvidere har CLB høj troværdighed hos bl.a. Amnesty og Human Rights Watch, og Han Dongfang har modtaget både The David W. Burke Distinguished Journalism Award (2003) og The Gleitsman Foundation's International Activist Award (2005).

Alt i alt mener jeg, at interviewene er en glimrende kilde til at forstå, hvordan kinesiske arbejdere ser på deres problemer og muligheder, samt til forståelse af hvordan de anskuer Det Kinesiske Kommunistpartis (KKP) legitimitet og den tiltagende retsliggørelse af det kinesiske samfund. At udvælgelsen af sager foretages af folk i (aktivist-) mediebranchen sikrer, at sagerne har offentlig resonans, og det forholdsvis store antal interviews sikrer, at en bred vifte af problemer og synspunkter bliver behandlet.

Kort beskrivelse af det kinesiske arbejdsmarkeds historie

Så snart KKP kom til magten i 1949, op-højede de egalitarisme og lokal selvforsyning til industriproduktionens hovedprincipper. Et stærkt ønske om at indføre ro og

orden efter årtiers krig og uro var formentlig en del af baggrunden for inddelingen af befolkningen i to klart adskilte typer: “bønder” og “ikke-bønder.” Under dette system blev bønderne udelukket fra en række sociale goder, som byboerne nød godt af, og lokale KKP-afdelinger fik ansvaret for borgernes sociale reproduktion. Ethvert ønske om rejser, flytning, skifte af arbejdsplads m.v. skulle herefter godkendes af partiet.

For al arbejdskraft, undtagen den i landbruget, indførtes et system, hvorunder staten bestemte hvilke arbejdere (i bred forstand, dvs. inkl. lærere, læger, journalister osv.), der skulle arbejde på hvilke arbejdspladser. Disse arbejdspladser var imidlertid langt mere end arbejdspladser i ordets gængse betydning; de fungerede nemlig som små selvstændige enheder, der tog sig af stort set alle aspekter af arbejdernes liv, lige

fra børnepasning og lægebesøg til underholdning og kremation. Der var imidlertid også internt i arbejderklassen betydelige forskelle i arbejdsforhold og aflønning, og mens størstedelen af arbejderne på de store statsejede virksomheder havde livslang ansættelse og adgang til en bred vifte af goder, var midlertidig ansættelse (hvilket betød lavere aflønning og ringere adgang til sociale goder) ikke ualmindelig på de virksomheder, der blev drevet af provins- og lokalregeringer – hvilket affødte konfrontationer, så snart den generelle ro og orden svækkedes, såsom under Det Store Spring Fremad og Kulturrevolutionen.¹¹ Sammenlignet med bønderne nød arbejderne dog generelt en høj levestandard og blev omtalt som såvel deres arbejdspladsers som statens “herrer.”¹²

Efter Kulturrevolutionens kaos (1966-1976) og Mao Zedongs død (1976) satte den mere pragmatiske klike omkring Deng Xiaoping sig på magten og afstak en kurs mod gradvis økonomisk liberalisering, der har været fastholdt siden. De tre væsentligste reformtiltag bestod i 1) indførslen af et “to-strengt prissystem,” hvor under virksomheder fik lov til at sælge de produkter, de kunne producere ud over deres kvote (som staten aftog til en fast, lav pris), til markedspriser. 2) Eksperimenter med andre ejerskabsforhold, bl.a. landsbyejede industrivirksomheder der gradvist blev til privatejerskab i mange tilfælde.¹³ 3) Som konsekvens af de to nævnte reformer, samt Kinas langsomt forøgede samhandel med omverdenen, fik mange statsejede virksomheder stadig svære ved at klare konkurrencen, og regimet valgte det kontroversielle træk at lade en del statsejede virksomheder privatisere, mens andre blev erklæret bankerot. Lukninger, indskrænkninger og salg betød, at der forsvandt mere end 60 millioner arbejdspladser i Kinas statsejede og kollektivt ejede virksomheder mellem 1993 og 2006.¹⁴

To af de største problemer for de stats-ejede virksomheder var overbemanding (af-

ledt af at myndigheder havde maskeret arbejdsløshed ved at opmuntre virksomheder til at ansætte overflødigt personale), samt en aldrende arbejdsstyrke for hvilken virksomhederne skulle betale pension og hospitalsregninger. I et forsøg på at løse disse to problemer, og dermed øge de statsejede virksomheders konkurrencedygtighed, blev mulighederne for at hyre midlertidigt personale gradvist forbedret, og op gennem 1990’erne blev der eksperimenteret med en række ordninger, der gjorde det muligt for de gældsplagede virksomheder at svække båndene til en del af deres arbejdsstyrke. I det første tiår blev mange arbejdere sendt hjem uden løn, men de bibeholdt deres tilknytning til arbejdspladsen og var dermed stadig sikret pension og sygeforsikring. I slutningen af 1990’erne indførte regeringen forskellige tiltag, der gjorde det muligt for virksomheder helt at bryde båndene til en del af deres arbejdsstyrke mod at betale de fratrædende arbejdere en engangssum. I bagklogskabens lys står det klart, at det kinesiske arbejdsmarked over en tyveårig periode gradvist blev forvandlet fra et system med livslang ansættelse og vidtrækkende sociale goder til et system præget af kortvarige ansættelser og individualiseret godefordeling.¹⁵

Disse effekter har dog påvirket forskellige regioner forskelligt. Langt den hårdest ramte region har været de nordøstlige provinser, hvor millioner af arbejdere så deres “risskål af jern” revne, da de blev fritstillet fra ansættelsesforhold (der endog var arvelige på nogle fabrikker) og dermed måtte se deres pension og sygeforsikringer kraftigt reduceret, og i nogle tilfælde fordufte helt. Sydøstkina derimod har nydt fordel af en stor og ungdommelig arbejdsstyrke samt af centralregeringens eksperimenter med at tillade udenlandsk investering lokalt i disse egne. Den blomstrende økonomi i sydøst har tiltrukket mere end 100 millioner migrantarbejdere, i daglig tale kaldet “den flydende befolkning,” fra de fattigere provinser inde i landet til et arbejdsmarked, der

må beskrives som noget i retning af Manchester-kapitalisme. Alle arbejdere skal ifølge loven være medlem af den statsdrevne kinesiske fagforening (ACFTU), men selvstændig organisering straffes hårdt.

Et væsentligt element i Kinas hurtige industrialisering og landets succesfulde tiltrækning af udenlandsk investering har været det forholdsvis uregulerede arbejdsmarked. Da KKP makulerede det socialistiske produktionssystem, viste arbejdstagerne sig, som så mange af deres østeuropæiske fæller, ude af stand til at forsvare deres juridiske rettigheder, og selv ikke de smukkeste grundlovsfæstede fraser kunne afbøde en voldsom reduktion i jobsikkerhed.¹⁶ Privatiseringsprocessen i sig selv er også foregået under ofte uklare omstændigheder. Og denne manglende lovbundethed har, som Antoine Kernan har gjort opmærksom på, sat landets politiske elite i stand til at tilrane sig en stor del af statens ejendom – ofte ved at opsplitte statsejede virksomheder, købe de rentable dele fordelagtigt og lade de urentable gå fallit.¹⁷ At KKP således havde forrykket sin loyalitet, blev signaleret i 1999, da nationens "arbejderpris" blev ændret til en "medarbejderpris," hvorved den blev tilgængelig for ledere, ingeniører, osv. Tre år senere begyndte partiet endog at optage selvstændige forretningsdrivende som medlemmer.¹⁸

Det skal imidlertid også bemærkes, at selv om Kinas arbejdere i væsentlig grad har mistet statens beskyttelse, er lovgivningen til håndtering af arbejdsmarkedsdisputter blevet styrket gentagne gange siden 1980'erne. I løbet af 1990'erne blev der indført regler, der har gjort det muligt for arbejdere at stævne deres arbejdsgiver for manglende lønbetaling og farlige arbejdsvilkår, og med Arbejdskontraktloven af 2008 fik arbejdsgiveren pålagt at sørge for sygeforsikring og pensionsindbetalinger i selv korte ansættelsesforhold.¹⁹ Imidlertid har selv statsejede virksomheder ofte forsømt at foretage de af loven påbudte indbetalinger, mens de desuagtet har fortsat med at fra-

trække et beløb til disse indbetalinger fra deres arbejders løn. Alt i alt er statutterne til beskyttelse af arbejderne blevet langt mere finmaskede i løbet af de seneste to årtier, men implementering er fortsat en akilleshæl lokalt. I det følgende skal vi se på to typiske sager fra det kinesiske arbejdsmarked.

Demonstrationer i Daqing

I marts 2002 oplevede Kina nogle af de største arbejderdemonstrationer efter Folkerepublikkens etablering i 1949, da tusindvis af fyrede arbejdere fra de enorme olie-felter omkring Daqing i Nordvestkina gik på gaderne. De første to interviews, Han Dongfang foretager for at afdække begivenhederne, involverer en lokal politimand og en kadre fra de lokale myndigheder. Hvor betjenten er uvillig til at diskutere antallet af demonstranter, giver kadren et estimat på 50.000, og han tilføjer, at han sympatiserer med arbejderne, fordi olieselskabets lederskab ødsler store summer bort på ekstravagante festmåltider.²⁰

De efterfølgende interviews med arbejdere afslører konflikter, der optræder igen og igen i Han Dongfangs samtaler med arbejdere og tidligere arbejdere i statsejede virksomheder: Drivfjederen er utilfredshed med den teoretisk set frivillige fratrædelsesordning, der ophæver ansættelsesforholdet i et eller andet omfang, mod betaling af en engangssum. De tidligere arbejdere er vrede over, at olieselskabet har indstillet udbetalingen af tilskud til varmeudgifter, og mens nogle af arbejderne demonstrerer foran selskabets lokale hovedkvarter, har andre lagt sig på byens jernbaneskiner.²¹

Den følgende dag taler Han Dongfang med en buskontrollør, der beskriver, hvordan 30-40.000 arbejdere havde blokeret trafikken i centrum, indtil deres rækker blev splittede af politiet med assistance fra gendarmeriet (CAPF). Han Dongfang erfarer også, at arbejderne forsøger at etablere en provisorisk organisation til at varetage deres krav, men repræsentanter fra Kinas of-